

اعتقاد به عالم غیب؛ مستلزم محدود نکردن دین‌شناسی به تجربه بشری

اگر به عالم غیب اعتقاد داشته و معارف و احکامی را باور داشته باشیم که در قالب دین از سوی خدا برای ما فرستاده شده و خداوند در مورد آن‌ها به پیامبر(ص) فرموده است: «عَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ» (نساء/113)، دیگر نمی‌توانیم دین‌شناسی را به تجربه بشری محدود کنیم.

اگر به عالم غیب اعتقاد داشته و معارف و احکامی را باور داشته باشیم که در قالب دین از سوی خدا برای ما فرستاده شده و خداوند در مورد آن‌ها به پیامبر(ص) فرموده است: «عَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ» (نساء/113)، دیگر نمی‌توانیم دین‌شناسی را به تجربه بشری محدود کنیم.

محمد محمدرضایی، عضو هیئت علمی و استاد پردیس قم دانشگاه تهران، در گفت‌وگو با خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، به پرسش‌هایی درباره دین‌شناسی و دین‌پژوهی علمی و نسبت نتایج به دست آمده از پژوهش‌های دین‌شناسانه با آموزه‌های دینی و ماهیت دین و همچنین فرصت‌ها و تهدیدهایی که در پژوهش‌هایی وجود دارد که از طریق علوم موجود در باب دین صورت می‌گیرد، پاسخ گفت.

بخش پیشین این گفت‌وگو را در این جا بخوانید!

محمدرضایی در بخشی از این گفت‌وگو عنوان کرد: وقتی که از نظر علمی آموزه‌های دین را مورد بررسی قرار می‌دهید و می‌گوئید که از نظر علم، این دستورات ثابت شده است، گاه مقصود بررسی دین با دیدگاهی کارکردگرایانه است و در واقع از این طریق می‌خواهید به مردم بشناسانید که این دین چه اثراتی دارد و نشان دهید که علم هم این اثرات را ثابت کرده است و گاه برای تأیید برخی احکام هستی‌شناختی و باورهای دینی است که عموماً از طریق علوم همچون فیزیک، زیست‌شناسی، نجوم و علوم از این قبیل سعی در اثبات وجود خدا و برخی مسائل و مباحث مرتبط با آفرینش عالم می‌شود.

اگر به کار گرفتن روش علمی به این معنا باشد که تا حد امکان آموزه‌های دین را از راه علم اثبات کنیم عیب ندارد اما نباید آموزه‌های دینی را به آن چه که می‌تواند در مباحث علمی اثبات شود، محدود کرد و یا اثبات علمی را شرط قبول آن‌ها دانست

این استاد دانشگاه تهران اظهار کرد: در مطالعات کارکردگرایانه، برای مثال در روانشناسی از تأثیر دین و اعتقاد به وجود خدا بر آرامش روانی فردی و اجتماعی سخن به میان می‌آید. در مطالعات حقوقی، علاوه بر ورود دین اسلام به مباحث حقوقی، می‌توان در بخش مباحث مبانی علم حقوق، در باب تأثیرات پیشگیرانه احکام حقوقی اسلام و مواردی از این دست به بحث پرداخت. در علوم پزشکی می‌توان به مطالعه در باب بسیاری از احکام و توصیه‌هایی پرداخت که در شرع و بیان پیشوایان دینی ما آمده و جنبه‌های بهداشتی و پزشکی دارد و از این طریق بر حقانیت دین استدلال کرد و به دین رسید.

آسیب‌زا بودن انحصار اثبات حقانیت دین به علم

محمدرضایی با بیان این‌که این روش تا حدی می‌تواند درست باشد، اظهار کرد: اشکالی بر این نیست که ما از راه‌هایی که عقل بشر هم می‌تواند در آن‌ها به نتیجه برسد، به نفع احکام و آموزه‌های دینی استدلال‌هایی کنیم، اما این روش آفتی دارد و آن این است که بخواهیم اثبات حقانیت دین را به این روش منحصر کنیم؛ چرا که خداوند می‌فرماید «وَمَا أَوْتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا» و به شما از دانش جز اندکی داده نشده است» (اسراء/85) بنابراین دشوار خواهد بود که ما همه چیز را براساس تجربه بشری اثبات کنیم.

معرفت بشری ناقص است و تأثیر و تأثرات مختلفی در جهان در کار است که برخی از این تأثیر و تأثرات ممکن است در آینده دور و یا حتی در آخرت آشکار شود و اگر ما بخواهیم همه چیز را در صورت مشاهده کردن با چشمان‌مان بپذیریم، ممکن است به حقیقت و حقانیت دین دست نیابیم

وی ادامه داد: اگر ما دین را قبول کنیم و به عالم غیب و به تأثیر عالم معنویت و متافیزیک بر عالم طبیعت و فیزیک اعتقاد داشته باشیم و اعمال و رفتار خود را دخیل در سرنوشت‌مان بدانیم، اگر ما این عالم را یک نظام توحیدی بدانیم که همه بخش‌های آن با هم ارتباط دارند و در آن تمام اشیاء احساس دارند و معتقد باشیم که عمل سوء ما در زندگی ما تأثیر گذار می‌شود و تقوی در زندگی ما و گشایش روزی ما اثر دارد، اگر به همه این معارف و دیگر معارف و احکامی که در قالب دین از سوی خدا برای ما فرستاده شده است و خداوند در مورد آن‌ها به پیامبر(ص) گفته است که $\&\#171\text{عَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ}$ ؛ [خدا] آنچه را نمی‌دانستی به تو آموخت»(نساء/113)، باور داشته باشیم، نمی‌توان دین‌شناسی را به تجربه بشری محدود کرد.

مجازبودن استفاده اقناعی از علم در اثبات آموزه‌های دینی

استاد پردیس قم دانشگاه تهران افزود: حال اگر بعضی از این تعالیم را هم برای اقناع بیشتر از طریق علم اثبات کنیم، مفید خواهد بود؛ چرا که برخی از انسان‌ها چنین‌اند که اگر در تجربه بشری چیزی اثبات شود، یقین‌شان بیشتر می‌شود و اساساً این امکان نیز گشوده است که با رویکرد علمی و تا جایی که در توان ما هست، برای اثبات گزاره‌های دینی از علم و تجربه بشری کمک گرفته شود.

محمدرضائی با تأکید مجدد بر انحصار اثبات حقانیت دین به این روش، به عنوان اصلی‌ترین اشکال و آسیب احتمالی در این روش گفت: اگر به کار گرفتن روش علمی به این معنا باشد که تا حد امکان آموزه‌های دین را از راه علم اثبات کنیم، عیب ندارد، اما نباید آموزه‌های دینی را به آنچه که می‌تواند در مباحث علمی اثبات شود، محدود کرد یا اثبات علمی را شرط قبول آن‌ها دانست. چیزهای زیادی در دین وجود دارد که نمی‌توانید آن‌ها را از راه علم اثبات کنید؛ چون معرفت بشری ناقص است و تأثیر و تأثرات مختلفی در جهان در کار است که برخی از این تأثیر و تأثرات ممکن است در آینده دور و یا حتی در آخرت آشکار شود و اگر ما بخواهیم همه چیز را در صورت مشاهده کردن با چشمان‌مان بپذیریم، ممکن است به آسیب مذکور گرفتار شویم و به حقیقت و حقانیت دین دست نیابیم.